

วิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

ในบทนี้จะได้ศึกษาวิเคราะห์ความเป็นผู้นำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณในการดำเนินบทบาทความเป็นผู้นำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณและความขัดแย้งกับสถาบันทหาร และความเป็นผู้นำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณในด้านการทูต

ความเป็นผู้นำทางการเมืองกับความขัดแย้งกับสถาบันทหาร

เมื่อกล่าวถึงภาพรวมของหลักการวิเคราะห์บทบาทผู้นำทางการเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ไม่อาจกำหนดได้ว่าการดำเนินบทบาททางการเมืองจะเป็นบทบาทที่แยกเป็นอิสระจากปัจจัยแวดล้อมทางด้านกลไกสถาบันทางการเมือง หรือสถาบันหลักในสังคมไทยคือ สถาบันทหารหรือในทำนองเดียวกันของอีกด้านที่จะกำหนดว่าการดำเนินบทบาทผู้นำทางการเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นผลผลิตหรือผลลัพธ์มาจากปัจจัยแวดล้อมทางด้านกลไกสถาบันทางการเมือง หากแต่พอจะกล่าวในที่นี้ได้ว่า การดำเนินบทบาททางการเมืองในฐานะผู้นำรัฐบาลของพลเอกชาติชายนั้น เป็นปฏิกริยาร่วมหรือปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างตัวผู้นำกับสภาพปัจจัยแวดล้อมทางการเมืองและขณะเดียวกันปฏิกริยาร่วมของทั้ง 2 ฝ่ายดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองอีกด้วยแต่การที่จะมีลักษณะของบทบาทด้านใดอย่างไรและส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองนั้น จะได้กล่าวถึงต่อไปตามลำดับ

1. บทบาทในการจัดสรรอำนาจในระบบการเมืองประกอบด้วยองค์กรและกลุ่มอำนาจทางการเมืองที่หลากหลาย กลุ่มและองค์กรอำนาจแต่ละกลุ่ม แต่ละองค์กรมีบทบาทอำนาจทางการเมืองในระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกันในงานเขียนของ ชัยอนันต์ สมทวณิช เรื่อง ทฤษฎีระบบการเมืองไทย : กรอบการวิเคราะห์ไตรลักษณ์รัฐ¹ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะ

¹ ชัยอนันต์ สมทวณิช, ทฤษฎีระบบการเมืองไทย : กรอบการวิเคราะห์ไตรลักษณ์รัฐ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 50-110.

เด่นในโครงสร้างอำนาจรัฐของระบบการเมืองไทยในรูปแบบที่เรียกว่า "ทวิภาวะทางการเมือง" ว่าเป็นลักษณะทางโครงสร้างอำนาจรัฐที่มีการเมืองสองกระแส คือ กระแสในระบบราชการ และกระแสนอกระบบราชการ แข่งขันกันเข้ายึดกุมอำนาจรัฐเพื่อเข้าเป็นตัวแทนและผู้แทนผลประโยชน์ของชาติ ซึ่งผลที่เกิดจากภาวะการแข่งกันดังกล่าว คือ การที่แต่ละระบบไม่อาจมีความชอบธรรมที่เด็ดขาดสมบูรณ์โดยปราศจากการดำรงอยู่ของอีกระบบและอีกกระแสหนึ่งได้ ระบบกึ่งราชการหรือกึ่งเผด็จการ-กึ่งประชาธิปไตย จึงเป็นภาพสะท้อนของความขัดแย้ง-การประสานตัวของสองระบอบ-สองกระแส ซึ่งในแต่ละกระแสนั้นจะประกอบด้วยกลุ่ม-องค์กรอำนาจทางการเมืองที่แตกต่างกัน คือ ในส่วนของกระแสระบบราชการนั้น ประกอบด้วยกลุ่ม-องค์กรอำนาจทางการเมืองหลัก ๆ คือ วุฒิสภา คณะทนาย ทบวง กรม และการสื่อสารภายใต้การควบคุมของรัฐบาล กับอีกกระแสที่เรียกว่า กระแสนอกระบบราชการนั้นก็ประกอบด้วยกลุ่ม-องค์กรอำนาจทางการเมืองหลัก ๆ คือ สภาผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล-ผลประโยชน์ และการสื่อสารเอกชนที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การบริหารของรัฐ

หากพิจารณาจากประวัติความเป็นมาในชีวิตราชการทหารก่อนเข้าสู่บทบาท-อำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการของ พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ นั้น พบว่าแม้ พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ จะเติบโตขึ้นมาจากแวดวงทหาร เติบโตในโรงเรียนทหาร และสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าก็ตามที่ แต่รับราชการทหารเพียงระยะเวลาอันสั้น คือ เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเมื่อ ปี พ.ศ. 2482 จากนั้นได้ออกมารับราชการทหารเมื่อ ปี พ.ศ. 2483 จนถึงปี พ.ศ. 2500 จากนั้นได้ใช้ชีวิตนักรททุก ชีวิตราชการส่วนใหญ่ของ พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ใช้ชีวิตในบทบาทนักรทที่ยาวนานในต่างประเทศ 15 ปี และได้มีบทบาทที่เป็นทางการเป็นนักรทมากกว่านักรททหาร (การต่อสู้อำนาจในสถาบันทหารนั้น) พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ขึ้นเป็นนายกรัชมன்றิโดยขาดรากฐานการสนับสนุนจากสถาบันทหาร ซึ่งแตกต่างจากการรักษาอำนาจของ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ที่สามารถอยู่ในตำแหน่งนายกรัชมன்றิยาวนานถึง 8 ปี 5 เดือน เพราะมีสถาบันทหารคอยค้ำจุนอำนาจอยู่ในช่วงแรก พ.ศ. 2523-2526 กลุ่มทหารหนุ่ม "ยังเดี๋ยก" ให้ความสนับสนุน พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ทุกครั้ง ที่เกิดปัญหาขึ้น สถาบันทหารจะตบเท้า

เข้าหา พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เข้าร่วมแก้ไขปัญหาและประกาศปกป้องคำจูนในการรักษาอำนาจสมัยพลเอก เปรม ติณสูลานนท์²

ในสมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีการปรับปรุงกองทัพ โดยมีการเพิ่มอัตราระดับบนของกองทัพใหม่หมด ทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และในส่วนของกองบัญชาการทหารสูงสุดด้วยเพื่อที่จะลดความคับคั่ง ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาในกองทัพ ทางด้านกองทัพอากาศนั้น ได้มีการตั้ง 3 กองบัญชาการใหม่ คือ แยกขอบข่ายงานออกเป็น 3 คอมมานด์ หรือ 3 กองบัญชาการใหญ่ คือ กองบัญชาการกองทัพอากาศ กองบัญชาการส่วนการศึกษา กองบัญชาการส่วนกำลังรบ³ ซึ่งมีผลในระยะต่อมาทำให้ กองทัพอากาศได้มีความเข้มแข็งมีความพร้อมมากขึ้น

ในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นั้นความเป็นผู้นำของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เกิดขึ้นในบรรยากาศทางการเมืองที่ค่อนข้างจะเป็นประชาธิปไตยซึ่งต่างจากสมัย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีระบบการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตย⁴ ในสมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นั้นได้ลดความสำคัญและบทบาทของทหารลงไปกว่าเดิมเป็นอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ทหารจึงมีความไม่พอใจเป็นอย่างมาก การที่ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้ลาออกจากผู้บัญชาการทหารบกก่อนเกษียณอายุราชการ เพื่อเป็นการประสานไมตรีกับกองทัพคือ เชิญให้ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ขึ้นมารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและรองนายกรัฐมนตรี มีหน้าที่ควบคุมงานองค์การสอบสวนผู้ทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ ในวันที่ 31 มีนาคม 2532 ขณะเดียวกันที่ พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ก็ขึ้นดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และ พลเอกสุจินดา

² พ.ต.ต. เสวี บัวแก้ว, "บทบาทผู้นำทางการเมืองของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2522-2526)" (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปกครองบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 159-160.

³ "ปฏิวัติกองทัพ บิ๊กจิว+บิ๊กจอด ร่วมกันลดแรงอัดในกองทัพ" หลักไท (6 เมษายน 2532), หน้า 17.

⁴ พ.ต.ต. เสวี บัวแก้ว, "บทบาทผู้นำทางการเมืองของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2522-2526)" (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 162.

พลเอกสุจินดา คราประยูร ขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก⁵ เมื่อพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หลุดจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้บัญชาการทหารบก ความคาดหวังของกองทัพ คือทำอย่างไรที่จะทำให้ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ในฐานะเป็นตัวแทนของกองทัพโดดเด่น เป็นที่เคารพนับถือของบรรดานักการเมือง

งานแรกที่ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้กระทำคือ สละวงศศิกกับ นายราชัน อุเซ็น เรื่อง ความผิดเกี่ยวกับการยกเลิกสัญญาของ อ.ส.ม.ท. และการยกเลิกสัญญานั้นเป็นการ ช่วยเหลือ บริษัท ลิตเติ้ลดิกทำให้รัฐเสียหาย 225 ล้านบาท โดยมี ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง ได้กล่าวว่า⁶ ถ้าศาลชั้นต้นตัดสินว่านายราชันผิด ก็จะลาออกจากตำแหน่ง รัฐมนตรีทันทีความ ขัดแย้งของ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ กับร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง รัฐมนตรีประจำสำนักนายก รัฐมนตรี มีการปะทะคารมกันเรื่อยมา เช่นการกล่าวโจมตีภรรยา พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ว่าเป็นตุ้เพชรเคลื่อนที่ การปะทะกันระหว่างนักการเมืองกับ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นั้นทำ ให้พลเอกชวลิต ไม่สามารถทนกับคำว่า "นักการเมืองรับเชิญนอกระบบได้" เพราะไม่ว่าจะ เกิดปัญหาขัดแย้งอะไรขึ้นมา นักการเมืองจากระบบการเลือกตั้งจะหลุดจาเสียดสี ทำให้พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ต้องลาออก เมื่อเดือนมิถุนายน 2533 ในสมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ภาพยนตร์ของทหารตกต่ำมาก ทหารจึงพยายามที่จะกระทำทุกอย่างเพื่อที่จะต่อรองกับ รัฐบาล พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ได้ ต่อบรองให้รัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ปลดรัฐมนตรี ออก 2 คน คือ ร้อยตำรวจเอกเฉลิม อยู่บำรุง และ นายไตรรงค์ สุวรรณคีรี⁷

ในขณะที่พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกา พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ใช้อำนาจของผู้บัญชาการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในราชอาณาจักร ตรวจ ยึดรถถ่ายทอดเคลื่อนที่ติดเครื่องรับส่งวิทยุซิงเกิลไซด์แบนด์ของ อ.ส.ม.ท.ที่อยู่ใต้การดูแล ของ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง ขณะจอดข่มเขียบอยู่ในวัดไร่ไฉียง ย่านหนองแขม กรุงเทพ ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง หัวหน้าพรรคมวลชนมาเก็บรักษาไว้ที่สนาม เลือป่า

⁵"บิกัสคุม ทบ.แผนเหนือชั้นของบิกัส", หลักไท (25 ธันวาคม-มกราคม 2533)

⁶"เฉลิม อยู่บำรุง เส้นทางเดินเหน็ดหรือที่รัก", มติชนสุดสัปดาห์ (19 กรกฎาคม 2532), หน้า 12.

⁷"เกมอันตราย ชาติชาย VS สุจินดา", หลักไท (21-27 มกราคม 2534), หน้า 14.

ภายใต้คำประกาศอย่างน่ากลัวว่า วิกฤตความถี่สูงครั้งนี้ใช้ได้ ทั้งเพื่อต่อต้านการปฏิบัติและปฏิบัติเสียเอง พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้แก้ปัญหานี้ การปะทะคารมหนักข้อขึ้นทุกวัน กระทั่ง พลเอกสุจินดา ที่เคยประกาศทหารไม่พยายามยุ่งการเมืองได้ออกมาปกป้อง พลเอกสุนทร ซึ่งถือว่าเป็นทั้งรุ่นพี่และผู้บังคับบัญชา พร้อมกับให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนว่าหากไม่แก้ปัญหานี้โดยเร็ว ทหารอาจเสื่อมศรัทธากับ นายกรัฐมนตรีและรัฐบาล ก็ได้

ก่อนที่ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จะเดินทางไปญี่ปุ่นได้ประกาศอย่างหนักแน่นว่าจะปรับคณะรัฐมนตรี หลังกลับมา และไม่มี ร.ต.อ.เฉลิม อยู่ในคณะรัฐบาลแน่นอน แต่การกลับตรงกันข้าม เพราะการประกาศ คณะรัฐมนตรีใหม่ ไม่มีอะไรดีขึ้น นอกจากการสลับตำแหน่งตามคำร้องขอของพรรคประชาธิปัตย์ ยังคงให้ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่ในรัฐบาลต่อไป เพียงแต่ลดขั้นมาเป็น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ภาคผนวก)

การปรับคณะรัฐมนตรีของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ต้องการสร้างดุลอำนาจกับกองทัพ โดยนำพรรคพลังชนชาวไทยของ พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก เข้าร่วมรัฐบาลและได้มอบตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมให้ เพื่อสับเปลี่ยนดุลอำนาจทางทหารใหม่

แต่การสับเปลี่ยนดุลอำนาจครั้งนี้เป็นสิ่งที่ผู้นำทหารยอมไม่ได้ คือ การให้ พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ผู้นำทหารเริ่มมีความระแวงว่าจะถูกปลดกลางอากาศ แบบอธิบดีกรมตำรวจ พลตำรวจเอกแสวง ธีระสวัสดิ์ ถูกย้ายด่วนจากอธิบดีกรมตำรวจไปดำรงราชการประจำสำนักนายกรัฐมนตรีและได้แต่งตั้งให้ พลตำรวจเอกสวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ รองอธิบดีป้องกันปราบปราม ขึ้นเป็นอธิบดีกรมตำรวจ^๕

ชนวนที่มีความโง่งมก่อนจะนำไปสู่การทำรัฐประหารคือการนำเรื่องคดีลอบสังหารขึ้นมาพิจารณาใหม่ โดยสำนวนการสอบสวนได้ขาดไปถึง นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ และพลตรี มนูญ รูปขจร ต่อมา นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ได้ออกมาบอกว่า การที่กล่าวหาตนเป็นเรื่องที่สกปรก และที่เลวอย่างที่สุด คือ การดึงเอาสถาบันลงมาเกี่ยวข้อด้วย วันเดียวกัน ก็มีใบปลิว โจมตี จปร.5 พลเอกสุจินดา คราประยูร ระบุว่า ใบปลิวไม่มีความหมายใดๆ กับตนในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2534 พลเอกสุจินดา คราประยูร ได้กล่าวถึงข่าวที่จะปลดผู้บัญชาการทหารบก ว่า ไม่เคยได้ฟังข่าวนี้ มีเห็นแต่คนคุยกัน ไม่เห็นมีข่าวอะไรที่เป็นทางการ ตำแหน่ง

^๕ "เปิดปม 30 วันวิกฤต ความขัดแย้ง ชาติชาย-ทหาร", แนวหน้า

ทุกตำแหน่งเปลี่ยนแปลงได้ และวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2534 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้พูด
ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี คดีอุกฉกรรจ์ลอบสังหารที่ 7 ปีแล้วเดี๋ยวโผล่ไม่รู้ว่าเป็นเครื่อง
มือทางการเมืองทำไหม พลตำรวจตรีเสรี เตมียเวส ผู้บังคับการตำรวจกองปราบ ได้รับ
สำนวนการสอบสวนคดีวันลอบสังหาร เพื่อดำเนินการ

วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2534 พล.ต.ท.บุญชู วังกานนท์ ผู้บัญชาการตำรวจสอบสวน
กลาง ออกมายืนยันว่าคดีนี้ไม่ใช่คดีการเมืองแต่เป็นคดีอาชญากรรมที่ร้ายแรง เนื่องจากมีผล
กระทบต่อชาติบ้านเมือง โดยการกระทำของผู้ไม่หวังดีที่ทะเลาะชกชกชก ในการกระทำในสิ่งที่
เป็นภัยต่อบ้านเมือง

วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2534 พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ อธิบดีกรมตำรวจ ไป
รายงานความคืบหน้าคดีลอบสังหารให้ นายกรัฐมนตรีทราบ ปรากฏว่าเมื่อไปถึงบ้านพักชอย
ราชครู พบคำสั่งของ พล.ต.ท.บุญชู วังกานนท์ ทำบันทึกถึง พล.ต.ต.รุ่งโรจน์ ยมกกุล
ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง ให้ระงับการส่งสำนวนการสอบสวนให้ พล.ต.ต.
เสรี ไว้ก่อนโดยอ้างว่า พล.อ.สุนทร โดยความเห็นชอบของนายกรัฐมนตรีให้ระงับเรื่อง
เอาไว้ก่อน อย่างไรก็ตาม นายกรัฐมนตรีสั่งให้เร่งดำเนินการเรื่องนี้โดยเร็วที่สุด

วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2534 พล.ต.ต.รุ่งโรจน์ ยมกกุล มอบสำนวนการสอบสวน
ให้ พล.ต.ต.เสรี หลังจากล่าช้าไปประมาณ 3 วัน ขณะที่ พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ใน
ฐานะผู้อำนวยการกองอำนวยการรักษาความสงบภายใน ออกแถลงการณ์ระบุห้ามบิดเบือนข้อ
เท็จจริงตามสำนวนการสอบสวนของ พล.ต.ท.บุญชู อย่างเด็ดขาดผู้ใดกระทำความผิดจะถูกลง
โทษอย่างเด็ดขาด

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2534 พล.อ.ชาติชาย พบ พล.อ.อิสระพงษ์ หนุ่ยภักดี
รองผู้บัญชาการทหารบก ที่บ้านพักชอยราชครู ได้ฝากข่าวถึง พล.อ.สุจินดา คราประยูร
ว่าไม่เคยมีแนวคิดที่จะย้าย พล.อ.สุจินดา คราประยูร เพียงต้องการให้คดีลอบสังหาร
ดำเนินการไปอย่างจริงและบริสุทธิ์ยุติธรรม

วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2534 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ประกาศว่าจะไม่มีการบิด
เบือนสำนวนการสอบสวนเด็ดขาด ขณะที่ พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้
พล.ต.ท.บุญชู วังกานนท์ เป็นที่ปรึกษากองอำนวยการรักษาความสงบภายในประเทศ ทั้งนี้
มีกระแสข่าวระบุว่าเพื่อให้เข้าไปควบคุมคดีลอบสังหารอีกครั้งหนึ่ง เพื่อป้องกันการบิดเบือน
ข้อเท็จจริง

วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2534 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ อนุมัติให้มีการถ่ายทอดสด การประชุมคณะกรรมการการปกครองเพื่อพิจารณาคดีวันลอบสังหาร กรมตำรวจตั้งคณะกรรมการสอบสวน พล.ต.ท.บุญชู ว่างานนท์ ประธานถ่วงเวลาการรับส่งสำนวนการสอบสวนคดี ลอบสังหารให้ พล.ต.ต.เสรี เตมียเวส

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2534 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้แต่งตั้ง พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก รองนายกรัฐมนตรี เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม อีกตำแหน่งหนึ่ง ด้วย สถานการณ์ต่างๆ เริ่มอึมครึม พล.ต.อ.สนอง วัฒนวรางกูร เปิดเผยรายละเอียด คดีวันลอบสังหาร ปรากฏว่ามีผู้ต้องหาที่ถูกออกหมายจับ 43 คน ทั้งนี้ รวมถึง พลตรีบุญ รูปขจร และ พันเอกบุลศักดิ์ โนนิจเจริญ สส.พรรคพลังธรรม ซึ่งเป็นพยานสำคัญในคดีนี้

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2534 พลตรีบุญรูป ขจร ให้สัมภาษณ์ว่า พันเอกบุลศักดิ์ ถูกจับกุมตัว ไปเกรงจะมีอันตราย สถานการณ์ตึงเครียดเป็นลำดับ

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 เวลา 01.00 น. มีกำลังตำรวจจากหน่วย 191 ประมาณ 20 นาย มารักษาการณ์ที่หน้าบ้านซอยราชครูอย่างเข้มงวด มีรายงานข่าวว่า มีการเคลื่อนไหวของกองกำลังทหารบางส่วนเข้ากรุงเทพมหานคร เจ้าหน้าที่ตำรวจกองปราบปรามสั่งเตรียมพร้อม

เวลาประมาณ 10.00 น. พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เตรียมเดินทางไปเข้าเฝ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเครื่องบินลำเลียงขนาดใหญ่ ซี-130 ซึ่งมีผู้ติดตามทั้งหมด 43 คน ซึ่งมีบุคคลสำคัญดังนี้ คือ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก นายอนันต์ อนันตกุล ปลัดกระทรวงมหาดไทย พลอากาศตรีดำรง บินหรี นายทหารคนสนิทนายกรัฐมนตรีนายพันตำรวจตรียุทธ สารสมบัติ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี นายบวรศักดิ์ สุวรรณโณ รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย ที่ปรึกษาบ้านพิษณุโลก นายพิทักษ์ อินทวิทยนันท์ และทีมหน่วยรักษาความปลอดภัยของ พลเอกชาติชาย และพลเอกอาทิตย์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่สำนักข่าวกรองแห่งชาติ และ นักข่าวช่างภาพของโทรทัศน์อีก 5 ช่อง เมื่อเครื่องบินบินจากรันเวย์ไปได้ประมาณ 300 เมตรก็เบรคทันที และได้ปฏิบัติการจับตัว นายกรัฐมนตรี และพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก เวลา 11.30 น.ทหารเริ่มเข้ายึดกรมประชาสัมพันธ์และสถานีโทรทัศน์ ช่อง 9 และปฏิบัติการควบคุมอำนาจรัฐไว้ในอำนาจ คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ

เมื่อวิเคราะห์สัมพันธภาพของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ แล้วพบว่า พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้แบ่งแยกทหารกับการเมืองออกจากกันโดยเด็ดขาด กล่าวคือ ทหารไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการเมือง นักการเมืองมีบทบาทในการบริหารประเทศควรจะไปพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จึงไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกองทัพเลย บทบาทผู้นำทางการเมืองทหารที่มีต่อทหารในสมัยเมื่อรับราชการทหารก็น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทด้านการทูต ในการดำเนินงานบริหารประเทศที่ได้ให้ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ มาร่วมรัฐบาลนั้นไม่ได้ส่งผลในด้านดีให้กับรัฐบาลเพราะ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นั้นมีความขัดแย้งกับนักการเมืองทำให้มีการแบ่งแยกเขตแดนระหว่างนักการเมืองกับทหารอย่างชัดเจนพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็เช่นกันเมื่อมีความขัดแย้งระหว่างทหารกับนักการเมืองพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ไม่สามารถประสานประโยชน์หรือผ่อนปรนให้กับฝ่ายทหารได้ ภายหลังจากการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีและการที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ให้พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก มาร่วมรัฐบาล และมอบตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมให้นั่นทำให้ทหารเกิดการเกรงกลัวว่าจะถูกปลดและสูญเสียอำนาจที่มีอยู่ เพราะพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก นั้นเป็นคนจะยังอำนาจของกองทัพที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ความเป็นผู้นำของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้สิ้นสุดลงเนื่องจากสัมพันธภาพอันเลวร้ายกับสถาบันทหารที่ไม่สามารถดำเนินบทบาททางการเมืองไปพร้อมๆ กันได้สถาบันทหารถูกลดบทบาทและอำนาจอย่างมากมา เมื่อเปรียบเทียบกับในสมัย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งเป็นสมัยที่กล่าวกันว่าเป็นประชาธิปไตยครึ่งใบ จะต้องมียุทธศาสตร์คองค้ำจุนอำนาจ แต่สมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นั้นบทบาทของพรรคการเมือง นักการเมืองมีบทบาททางสูง จึงเกิดการปะทะกันระหว่างขั้วอำนาจ และสถาบันทหารเองไม่ยอมปรับเปลี่ยนกระแสนโยบายให้ทันสมัยตามสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

^๑ "วินาทีจี้ นายฯ ลั่น-กระชับ-เด็ดขาด", หลักไท (4-10 มีนาคม 2534),

ความเป็นผู้นำของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในด้านการทูต

ก่อนหน้าที่ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จะขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ความสัมพันธ์กับประเทศในกลุ่มอินโดจีน คือ ลาว เวียดนาม กัมพูชา ยังคงมีความตึงเครียดเพราะมีการใช้กำลังรบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีลาวนั้นมีวิกฤตการณ์บ้านร่มเกล้า ปัญหาความขัดแย้งได้เริ่มขึ้นในวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2530 เมื่อลาวส่งกำลังทหารเข้ามาทำลายรถแทรกเตอร์ และรถบรรทุกของบริษัททำไม้ของเอกชนที่ได้รับสัมปทานให้ตัดไม้ใกล้บ้านร่มเกล้า ลาวอ้างว่าเอกชนของไทยไปลักลอบตัดไม้ในเขตลาว ส่วนฝ่ายไทยก็กล่าวหาว่า ทหารลาวเรียกค่าคุ้มครองจากบริษัททำไม้เมื่อไม่ได้ก็ลอบทำร้ายกรณีพิพาทได้ขยายตัวจากระดับท้องถิ่นสู่ระดับชาติ เมื่อมีการปะทะกันในเดือนมิถุนายนและกรกฎาคม พ.ศ. 2530 ระหว่างทหารลาวกับกองกำลังทหารพรานของไทยที่มีฐานปฏิบัติการอยู่ใกล้บ้านร่มเกล้า ยิ่งไปกว่านั้นลาวได้ลอบส่งกำลังไปยึดที่มั่นที่เป็นชัยภูมิสำคัญๆ รวมทั้งเนิน 1428 และเนินอื่นๆ ที่ใกล้เคียง ลาวได้อ้างว่าพื้นที่บริเวณบ้านร่มเกล้าเป็นของลาวโดยใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศที่ไทยจัดทำขึ้นกับสหรัฐอเมริกา เพื่อใช้ภายในประเทศเมื่อ พ.ศ. 2503 (ต่อมาไทยได้ยกเลิก เพราะมีข้อผิดพลาดหลายแห่ง) และแผนที่ราชการของลาวที่จัดทำโดยสหภาพโซเวียต พ.ศ. 2517

ในเดือนตุลาคมการปะทะกันทางทหารได้ทวีความรุนแรงขึ้น กองทัพบกได้ประสานงานกับกระทรวงต่างประเทศอย่างใกล้ชิด อีกทั้ง ยังตรวจสอบแผนที่และสนธิสัญญาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แผนที่และนิธิสาส์นประกอบท้ายสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส พ.ศ. 2447 และ พ.ศ. 2450 ซึ่งระบุไว้ชัดเจนว่าแนวพรมแดนระหว่างไทยกับลาวในบริเวณนี้ คือ แม่น้ำเหลือง ซึ่งมีแหล่งที่มาจากภูเมียง ไม่ใช่แม่น้ำเหลืองป้าหมัน ซึ่งลาวอ้างไว้ ดังนั้นในวันที่ 3 พฤศจิกายน กองทัพบกที่ 3 จึงตัดสินใจใช้ "ยุทธการสอยดาว" เพื่อผลักดันทหารลาวออกจากเนินต่างๆ ในเขตแดนไทย การปะทะดำเนินไปอย่างรุนแรงตลอดเดือนธันวาคม พ.ศ. 2530 และมกราคม พ.ศ. 2531 มีการใช้เครื่องบิน F-5E และ OV-10 เข้าปฏิบัติการทิ้งระเบิด แต่ทหารลาวได้สร้างที่กำบังอย่างดีบนเนิน 1428 และอาศัยชัยภูมิสูงที่ได้เปรียบ จึงยังคงยึดเนินที่มั่นอย่างเหนียวแน่น

ความสูญเสียของฝ่ายลาวและไทยได้เพิ่มมากขึ้น จนในที่สุดทั้งสองประเทศเห็นว่าการควมมีการหยุดยิง และเจรจาเพื่อแก้ไขข้อพิพาท พล.อ. เกอริงศักดิ์ ชมนันท์ อดีตนาถ

รัฐมนตรี และนายวงศ์ พลนิกรได้มีบทบาทสำคัญในการ "ข้ามแม่น้ำโขง" เพื่อหาทางแก้ไขความขัดแย้งนี้¹⁰ ในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2531 นายโกสอน พมวิหาน นายกรัฐมนตรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ส่งสารมายัง พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เสนอให้มีการเจรจากันระหว่างคณะนายทหารทั้งสองฝ่ายเพื่อหยุดยิงวันรุ่งขึ้น พลเอกเปรม นายกรัฐมนตรีไทย ได้ตอบตกลงให้มีการเจรจากันที่กรุงเทพมหานคร

ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2531 พล.อ.สีสะหวาด แก้วบุญพันธ์ หัวหน้าเสนาธิการทหารสูงสุดของลาวพร้อมคณะได้เดินทางมาถึงกรุงเทพมหานครและเข้าเจรจากับ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ผบ.ทบ. และรักษาราชการผบ.สูงสุด ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่าจะหยุดยิงตั้งแต่วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2531 และจะแยกกำลังทหารของสองฝ่ายออกจากแนวปะทะ 3 กิโลเมตร ภายใน 48 ชั่วโมง และจัดตั้งคณะเจ้าหน้าที่ร่วม 2 ฝ่าย เพื่อดูแลให้เป็นไปตามข้อตกลง ต่อมาในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2531 พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ และคณะได้เดินทางไปเยือนเวียงจันทน์ พร้อมกับมอบข้าวสารให้ลาวจำนวนหนึ่ง และทางลาวได้มอบตัวนักบิน OV-10 สองคนที่ถูกลาวยิงตกกลับคืนมา

การเจรจากันทางทหารเพื่อแก้ไข กรณีพิพาทได้เริ่มขึ้นในวันที่ 3 มีนาคม 2531 โดยมี พลจัตวาทองไหล กम्मะลิด เป็นหัวหน้าคณะของลาว ฝ่ายไทยมี มรว.เกษมสโมสรเกษมศรี ปลัดกระทรวงต่างประเทศเป็นหัวหน้าคณะ ทั้งสองฝ่ายตกลงที่จะให้มีการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหอย่างสันติวิธี และที่ประชุมได้พิจารณาข้อเสนอของฝ่ายไทยที่ให้ใช้สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส พ.ศ.2450 และแผนที่ที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐาน ฝ่ายลาวรับเรื่องไปเสนอให้รัฐบาลของตน ต่อมาการเจรจารอบที่ 2 ได้มีขึ้นที่เวียงจันทน์ระหว่างวันที่ 17-18 มีนาคม 2531 ไม่คืบหน้าไปเพราะลาวไม่ต้องการให้ใช้แผนที่ และสนธิสัญญาดังที่ฝ่ายไทยเสนอ ความสัมพันธ์ไทย-ลาว ในช่วงนี้ค่อนข้างตึงเครียด

ส่วนความพยายามของไทยในการแก้ไขปัญหาก็มีขึ้น ไทยและอาเซียนในช่วงนี้เห็นพ้องต้องกันว่า น่าจะจัดให้มีการเจรจาอย่างไม่เป็นทางการ ระหว่างเขมรสีฝ่าย คือ เขมรโมลินาคะ ของเจ้าสีหนุ เขมรเสรีของนายซอนซาน และเขมรแดง กับระบอบเองลัมริน ของนายฮุนเซ็น ที่พนมเปญ เพื่อจะนำไปสู่การตกลงทางการเมืองและการแก้ไขปัญหา

¹⁰วงศ์ พลนิกร, ผู้ข้ามโขงยามรุ่งอรุณ : บันทึกเบื้องหลังการยุติสงครามไทย-ลาว (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประสารการพิมพ์, 2530).

อย่างสันติ อินโดนีเซียได้ยอมรับเป็นเจ้าของจัดประชุม JIM-1 (Jakarta Informal Meeting) ขึ้นที่โบกอร์ อินโดนีเซียระหว่าง 25-28 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 โดยมีเขมร ทั้งสี่ฝ่าย ลาว เวียดนาม และอาเซียนทั้ง 6 ประเทศเข้าร่วมประชุมด้วย แต่การประชุมไม่ อาจตกลงกันได้ในปัญหาหลักๆ ก็ คือ ปัญหาการแบ่งสรรอำนาจระหว่างเขมรสี่ฝ่าย บทบาท ขององค์การสหประชาชาติในการตรวจสอบการถอนทหารของเวียดนามและการจัดการเลือกตั้ง ในกัมพูชาความล้มเหลวในการเจรจาที่ประเทศอินโดนีเซียนี้ ทำให้การสู้รบในกัมพูชายืดเยื้อต่อไป

ในช่วงปี พ.ศ. 2531 นี้ กระทรวงต่างประเทศ และ พล.อ.อ.สิทธิ เศวตศิลา ได้ถูกนักวิชาการบางคนวิพากษ์วิจารณ์ว่า มีท่าทีที่แข็งกร้าวเกินไปและไม่ยอมยืดหยุ่นให้ฝ่าย ตรงกันข้ามไม่ว่าจะเป็นลาว หรือเวียดนาม ในขณะที่เดียวกันนักวิชาการอีกหลายคนก็เห็นพ้อง กับท่าทีที่ยืดหยุ่นของไทยและอาเซียนในการแก้ไขปัญหากัมพูชาว่า ไม่จำเป็นต้องยืดหยุ่นเพราะ ไทยและอาเซียนมิได้เป็นผู้สร้าง"ปัญหากัมพูชา"อีกฝ่ายหนึ่งน่าจะต้องประนีประนอม หรือยืดหยุ่นต่างหาก

อย่างไรก็ดีการดำเนินนโยบายของไทยในส่วนนี้ต่อเนื่องจากช่วงแรกจึงมีเอกภาพ และมีประสิทธิภาพ เพราะอยู่ภายใต้การกำหนดและการดำเนินงานของ กระทรวงต่างประเทศซึ่งมี พล.อ.อ.สิทธิ เศวตศิลา เป็นรัฐมนตรีในช่วงนี้กระทรวงต่างประเทศมีบทบาท ที่โดดเด่นในการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ภายในประเทศ และกับประเทศในอาเซียน จนได้รับการยอมรับจากนานาชาติ ดังจะเห็นจากการที่ประเทศไทย ได้เข้าเป็นสมาชิก ประเภททมนเวียนของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ

ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2531-2534 สมัยรัฐบาล พลเอกชาติชาย นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงนี้ค่อนข้างแตกต่างไปจากช่วงที่แล้ว ทั้งนี้เพราะได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำรัฐบาลจาก พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มาเป็น พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (ต่อมาได้ยศเป็นพลเอก) หัวหน้าพรรคชาติไทย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ประกาศ นโยบายที่จะเปลี่ยนอินโดจีน"จากสนามรบเป็นตลาดการค้า" ทันทักที่ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แม้ว่า พล.อ.อ.สิทธิ เศวตศิลา ยังคงร่วมรัฐบาลใหม่ในตำแหน่ง รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ

ความแตกต่างในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไข

ปัญหาที่มุ่งพานำไปสู่ "การต่อสู้สองแนวทาง" (the struggle between the two lines) ระหว่างแนวทางของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ และคณะที่ปรึกษาที่บ้านพิษณุโลกที่ต้องการติดต่อกับระบอบการปกครองของเองส์มริน-ฮุนเซ็น ที่พนมเปญอย่างเปิดเผย กับแนวทางของกระทรวงการต่างประเทศที่ไม่ยอมรับระบอบการปกครองฮุนเซ็น แต่ต้องการกดดันให้ฮุนเซ็นและเวียตนาม ยอมประนีประนอมตามข้อเสนอของอาเซียนในการแก้ไขปัญหากัมพูชา ความแตกต่างทางด้านนโยบายในการแก้ไขปัญหากัมพูชา นำไปสู่ความสับสนในการดำเนินนโยบายและสร้างความประหลาดใจให้กับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนที่เคยสนับสนุนไทยมาโดยตลอด

ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อนโยบายต่างประเทศของไทย ในช่วงที่สามนี้มีหลายปัจจัยปัจจัยภายในที่สำคัญคือ

1. การเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีมาเป็น พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ภายหลังจากยุบสภาอันเป็นผลมาจากปัญหากฎหมายลิขสิทธิ์และการเลือกตั้งที่ติดตามมา พลเอกเปรม ได้ประกาศไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป ส่งผลให้ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทย ซึ่งเป็นพรรคที่ได้คะแนนเสียงมากที่สุด ขึ้นดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี เมื่อ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2531 และจัดตั้งรัฐบาลผสมประกอบด้วย พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคประชาธิปัตย์ และพรรคเล็กๆ อีกสองพรรค นายกรัฐมนตรีคนใหม่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นผู้นำที่มีบุคลิก และสไตล์แตกต่างจาก พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ที่เป็นนายทหารอาชีพเพราะ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนักการเมือง นักธุรกิจ อีกทั้งมีประสบการณ์ด้านต่างประเทศมากจึงให้ความสนใจและต้องการมีบทบาททางด้านต่างประเทศ ทั้ง ๆ ที่ พล.อ.อ.สิทธิ เศวตศิลา หัวหน้าพรรคกิจสังคม ยังคงดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีต่างประเทศต่อไปในรัฐบาลใหม่นี้

2. บทบาทของคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีที่บ้านพิษณุโลก นายกรัฐมนตรี คนใหม่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้แต่งตั้งคณะที่ปรึกษาซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการ "หนุ่มไฟแรง" จากมหาวิทยาลัย มีตร.ชวนชัย อัจฉรินทร์ ดร.บวรศักดิ์ อูวรรณโณ ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทย มรว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร ดร.ณรงค์ชัย อัครเศรณี โดยมี นายพันศักดิ์ วิญญูรัตน์ เป็นประธาน และมีนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ บุตรชายนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ประสานงาน ที่ปรึกษาที่มีบทบาทสูงในด้านต่างประเทศคือ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ นายพันศักดิ์ วิญญูรัตน์ และมรว.สุขุมพันธุ์

บริพัตร ซึ่งเคยวิพากษ์วิจารณ์นโยบายต่างประเทศของกระทรวงต่างประเทศ อีกทั้งยังมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหากัมพูชาที่แตกต่างจากกระทรวงการต่างประเทศ

3. การขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยอย่างน่ามหัศจรรย์ เศรษฐกิจของไทยระหว่าง พ.ศ. 2531-2532 ได้เติบโตและขยายตัวอย่างมาก อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2531 เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 12 และในปี พ.ศ. 2532 เพิ่มขึ้นร้อยละ 10.5 อัตราเงินเฟ้อในช่วง 2 ปีนี้ค่อนข้างต่ำไม่เกินร้อยละ 5 การค้าระหว่างประเทศได้เพิ่มสูงเพราะสินค้าของไทยมีคุณภาพดีการลงทุนจากต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างมโหฬารจนทำให้มีการพูดว่าประเทศไทยกำลังก้าวไปสู่ความเป็น "ประเทศอุตสาหกรรมใหม่" (NICS) ความสำเร็จทางเศรษฐกิจของไทย ในช่วงนี้ทำให้ผู้นำไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายกรัฐมนตรีคนใหม่มองบทบาทของไทยในเชิง "รุก" มากขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการต่างประเทศ ปัจจัยภายนอก ที่มีอิทธิพลต่อนโยบายต่างประเทศในช่วงนี้มีดังต่อไปนี้

1. การประชุมสุดยอดระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีน สหภาพโซเวียต และจีน ได้มีการเจรจาเพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างพรรคมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 แต่ไม่ค่อยคืบหน้านักเพราะจีนตั้งเงื่อนไข 3 ข้อ คือ ก) ให้สหภาพโซเวียตถอนทหารที่ประชิดพรมแดนจีน-โซเวียตออกไป ข) ให้โซเวียตถอนทหารออกไปจากอัฟกานิสถาน ค) ให้โซเวียตยุติความช่วยเหลือแก่เวียดนามในการยึดครองกัมพูชา เมื่อนายกอร์บาชอฟขึ้นมาเป็นผู้นำโซเวียตในปี พ.ศ. 2528 การเจรจาระหว่างประเทศทั้งสองได้คืบหน้าขึ้น อีกทั้งโซเวียตได้ยอมลดกำลังทหารที่ประชิดพรมแดนจีนลง และถอนทหารออกจาก อัฟกานิสถานในเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 ทำให้ผู้นำจีนยอมให้มีการประชุมสุดยอดระหว่างจีน-โซเวียตขึ้นระหว่าง 15-17 พฤษภาคม พ.ศ. 2532 ที่ปักกิ่งการประชุมสุดยอดระหว่าง นายเติ้งเสี่ยวผิง และ นายกอร์บาชอฟ ส่งผลให้บรรยากาศทางการเมืองในเอเชียลดความตึงเครียดลง

2. การถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา เวียดนามได้ยึดครองกัมพูชามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 จนถึงปี 2532 เป็นเวลา 11 ปี ในที่สุดเวียดนามก็ถูกกดดันให้ถอนทหารออกจากกัมพูชา ภายในเดือนกันยายน ปี 2532 แม้ดูเหมือนว่าเวียดนามจะได้ถอนทหารส่วนใหญ่ออกจากกัมพูชาแล้ว แต่ไม่มีผู้ใดทราบว่ายังมีทหารเวียดนามที่ไม่สวมเครื่องแบบเหลืออีกเท่าใด คาดว่าอาจมีทหารเวียดนามประมาณ 5,000-10,000 คน

แฝงตัวอยู่ในรูปที่ปรึกษาของกองทัพเขมรเองล้มริน การถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา ทำให้ความกดดันทางทหารตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาลดลง

3. ความขัดแย้งระหว่าง จีนกับสหรัฐอเมริกา อันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ "เทียนอันเหมิน" การชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยของนักศึกษาและปัญญาชาวจีน ที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน ระหว่างเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2532 และการที่รัฐบาลจีนใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามการชุมนุมของนักศึกษาจีนอย่างรุนแรง ในวันที่ 4 มิถุนายน¹ ทำให้นักศึกษาและประชาชนเสียชีวิตจำนวนมาก ทำให้ภาพพจน์ของจีนเลียบหาย ประเทศตะวันตกหลายประเทศรวมทั้งสหรัฐอเมริกาได้ประณามการกระทำของจีน ปัญญาชนคนสำคัญของจีน นายฟางลี่จือ และภรรยา ได้ขอลี้ภัยทางการเมืองในสถานทูตสหรัฐอเมริกาที่ปักกิ่ง ทำให้จีนไม่พอใจและทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนเย็นชาลงอย่างมาก เหตุการณ์ที่เทียนอันเหมิน ได้ส่งผลกระทบต่อภาพพจน์และบทบาทของจีนในเวทีระหว่างประเทศ

นโยบายต่างประเทศของไทย ในช่วงนี้ค่อนข้างเน้นเรื่อง "เศรษฐกิจ" มากกว่าเรื่องอื่นๆ อาจจะเป็นเพราะ นายกรัฐมนตรีคนใหม่ เป็นนักการเมืองที่มีประสบการณ์ทางธุรกิจ อีกทั้งแรงกดดันทางเศรษฐกิจภายในที่ต้องการแสวงหาวัตถุดิบ และตลาดสินค้าใหม่ๆ อีกทั้งพรรคชาติไทยที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลผสม ก็มีนโยบายผูกพันกับธุรกิจหลายชนิด การเน้นเรื่องเศรษฐกิจ หรือ "ธุรกิจ" จึงปรากฏอย่างชัดเจนจากนโยบายของนายกรัฐมนตรี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่จะเปลี่ยนอินโดจีนจาก "สนามรบเป็นสนามตลาดการค้า" โดยสนับสนุนให้มีการค้าขายกับประเทศในอินโดจีน² ไม่ว่าจะเป็น ลาว เวียดนาม หรือระบอบเองล้มรินในพมเปญ จนดูเหมือนว่า "ธุรกิจนำหน้าการทูต" กระบวนการต่างประเทศไม่เห็นด้วยกับการค้าขายกับระบอบเองล้มริน เพราะเกรงว่า จะกระทบกระเทือนต่อความพยายามในการแก้ไขปัญหากัมพูชาทางการเมืองแบบเบ็ดเสร็จ (comprehensive political solution) ตามแนวทางของอาเซียน

¹ จุลชีพ ชินวรโรธ, "แผ่นดินเดือดแดนมังกร" : วิเคราะห์การปราบปรามการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตย ณ จัตุรัสเทียนอันเหมิน ค.ศ. 1988", วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม 2531) : 63-81

² The Nation (september 9, 1988), pp.1-2.

การเน้นเรื่องเศรษฐกิจยังปรากฏชัดเมื่อมีการแต่งตั้ง "คณะกรรมการนโยบาย ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ" (กนศ.) เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2531 โดยมี รองนายกรัฐมนตรี พงษ์ สารสิน เป็นประธาน และประกอบด้วยคณะกรรมการ 6 ชุด ซึ่งทำหน้าที่กลั่นกรองนโยบายด้านการค้ากับต่างประเทศ คือ

1. คณะกรรมการความสัมพันธ์เศรษฐกิจระหว่างไทยกับสหรัฐฯ
2. คณะกรรมการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไทยกับญี่ปุ่น
3. คณะกรรมการความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับประชาคมยุโรป
4. คณะกรรมการว่าด้วยการค้าและการพัฒนาของสหประชาชาติ (UNCTAD)
5. คณะกรรมการเกี่ยวกับข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า
6. คณะกรรมการการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่นๆ

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในการแก้ไขปัญหากัมพูชาในช่วงนี้ได้สะท้อน ความแตกต่างของแนวคิดและวิธีการระหว่าง นายกรัฐมนตรี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ และ คณะที่ปรึกษา กับรัฐมนตรีต่างประเทศ พล.อ.อ.สิทธิ เสวตศิลา และกระทรวงต่างประเทศ คณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีเห็นว่า ท่าทีของกระทรวงต่างประเทศเกี่ยวกับปัญหากัมพูชาค่อนข้างแข็งกร้าวเกินไป เพราะกระทรวงต่างประเทศยังคงยึดมั่นในมติของอาเซียนและขององค์การสหประชาชาติที่จะให้มีการแก้ไขปัญหากัมพูชาทางการเมืองอย่างสมบูรณ์แบบ (comprehensive political settlement) โดยเวียตนามจะต้องถอนทหารออกไปจากกัมพูชาทั้งหมด และให้มีการเลือกตั้งในกัมพูชา ภายใต้การดูแลของสหประชาชาติ เพื่อให้รัฐบาลกัมพูชาเป็นรัฐบาลที่มีอิสระและเป็นกลาง คณะที่ปรึกษาต้องการที่จะให้ไทยมีท่าทีที่ยืดหยุ่นมากกว่านี้ และด้วยการปรับวิธีการแก้ไขเป็นแบบทีละขั้น ซึ่งอาจจะนำไปสู่การยุติ สงครามและการแก้ไขปัญหากัมพูชาโดยเร็ว

พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้แสดง ทศนะหลังการปราศรัยเรื่อง "Thailand and The World in 1990's" ที่สโมสรผู้สื่อข่าวต่างประเทศเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2531 ว่า "ยินดีต้อนรับอนุชนจากพมเปญ ถ้าหากว่าอนุชนจะเดินทางมาประเทศไทย"¹³ ต่อมาคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีได้มีบทบาทสำคัญในการ "จัดการ" การเดินทางมาประเทศไทยของอนุชน โดยกระทรวงต่างประเทศมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องของเลย อนุชนพร้อมด้วย

¹³ The Nation (December 23, 1988), p. 1.

ภรรยาและคณะอีก 22 คนประกอบด้วย รัฐมนตรีกลาโหมเตียบัน รัฐมนตรีช่วยว่าการ เศรษฐกิจ กงหมโอม รัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ คนที่ 1 ตึก มนติ รัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ คนที่ 2 ชกอาน และเจ้าหน้าที่เขมรได้เดินทางมาถึงสนามบินดอนเมือง จากเวียงจันทน์ใน วันที่ 25 มกราคม 2532 โดยมี นายอนูวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริสมาชิสภา ผู้แทนราษฎรของพรรคชาติไทย และรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีไปต้อนรับ¹⁴ นาย อุนเซน ได้พบปะเจรจากับนายกรัฐมนตรีและเดินทางกลับในวันรุ่งขึ้น

แม้พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ จะแถลงว่า การต้อนรับนายอุนเซนครั้งนี้เป็นไป อย่างไม่เป็นทางการ และมีได้เป็นการรับรองระบอบปกครองของนายอุนเซน แต่การที่ นายกรัฐมนตรีไปพบปะเจรจากับอุนเซนโดยเปิดเผย ก็เท่ากับเป็นการเพิ่มความชอบธรรม ให้กับอุนเซนและดูเหมือนว่าจะมิได้มีมรรคผลอะไรเกิดขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นอาจทำให้อุนเซน "ได้ใจ" และมีท่าทีที่แข็งกร้าวไม่ยอมประนีประนอม ซึ่งอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิด ความล้มเหลวในการประชุมเขมร 4 ฝ่ายที่จาการ์ครั้งที่ 2 หรือ JIM-2 (Jakarta Informal Meeting II) ระหว่าง 19-21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532

กระทรวงต่างประเทศได้จัดให้นายกรัฐมนตรีพบปะกับผู้แทนเขมร 3 ฝ่าย คือ เจ้ารณฤทธิ นายซอนชานัน และนายเชียว สัมพันธ์เพื่อปรึกษาหารือ จะได้ไม่คว่ำไทยกำลัง เอนเอียงไปยัง พนมเปญ "มากเกินไป" ต่อมามหาอำนาจ¹⁵ ชาติที่เป็นสมาชิกคณะมนตรี ความมั่นคง สหประชาชาติได้จัดประชุมนานาชาติเกี่ยวกับ ปัญหาแกมพูชาที่ปารีสใน เดือน กรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2532 และมีนานาชาติเข้าประชุม 19 ประเทศ แต่ก็ไม่อาจตกลงกันได้ ต่อมาอินโดนีเซียได้จัดประชุม JIM 3 ระหว่าง 26-28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533 แต่ก็ไม่มีอะไรคืบหน้านัก

จะเห็นได้ว่าการดำเนินนโยบายของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในการเชิญนาย อุนเซนมาเยือนไทยและพยายามร่วมแก้ปัญหากัมพูชา เป็นแนวนโยบายที่เหมาะสมกับเวลา และสถานการณ์เนื่องจากในขณะนั้นทั่วโลกกำลังมีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงกัมพูชาและ รวมเข้าด้วยกันแม้ว่าจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายก็ถือว่าเป็นผลดีต่อประเทศไทย และรัฐบาลของ พลเอกชาติชาย กล่าวคือทำให้ได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับของอารยะประเทศ

¹⁴ Bangkok Post (January 26, 1989), p. 1.

¹⁵ The Nation (January 26, 1989), p. 1.

และต่างชาติ มีความเชื่อมั่นในรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จึงส่งผลให้มีชาวต่างชาติ มาท่องเที่ยว และมาลงทุนทำธุรกิจมากขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาวในช่วงนี้ค่อนข้างดีขึ้น พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางไปเยือนลาวอย่างเป็นทางการระหว่างวันที่ 24-25 พฤศจิกายน 2531 และทั้งสองฝ่ายมีการออกแถลงการณ์ร่วมที่สนับสนุนในมิตรภาพ และไมตรีจิตระหว่างกัน การค้าขายระหว่างไทยกับลาวได้เพิ่มมากขึ้นจาก 818.7 ล้านบาท และ 1197.7 ล้านบาท ใน พ.ศ.2529 และ 2530 ตามลำดับ มาเป็น 1866.1 ล้านบาท พ.ศ.2531 และ 2922.8 ล้านบาท พ.ศ. 2532 จะเห็นได้ว่าการค้าระหว่างไทยกับลาวระหว่าง พ.ศ. 2529-2532 เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 57 ต่อปี โดยไทยเป็นฝ่ายได้เปรียบดุลการค้า

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามก็ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่ เวียดนามได้ถอนทหารออกจากกัมพูชาในเดือนกันยายน พ.ศ.2531 ต่อมาในระหว่าง วันที่ 9-12 มกราคม พ.ศ.2532 รัฐมนตรีต่างประเทศ พล.อ.อ.สิทธิ เสวตศิลา ได้เดินทางไปเยือนเวียดนามพร้อมด้วยคณะนักธุรกิจ เพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์และหาทางขยายการค้า และการลงทุน การค้าระหว่างไทยกับเวียดนามได้เพิ่มขึ้นจาก 463.3 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2531 เป็น 1591.8 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2532 และไทยเริ่มขาดดุลการค้ากับ เวียดนามในปี พ.ศ.2532 เป็นมูลค่า 765.4 ล้านบาท สินค้าที่ไทยนำเข้าจากเวียดนาม มักเป็นเศษเหล็ก หนังโค-กระบือ และวัตถุดิบต่างๆ ส่วนสินค้าที่ไทยส่งออกไปขายเวียดนาม มักเป็นสินค้าอุตสาหกรรมเบา สินค้าอุปโภค บริโภค และวัสดุก่อสร้าง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 การค้าวิภาคีและดุลการค้าระหว่างประเทศไทยกับลาว กัมพูชาและเวียดนาม

(ล้านบาท)

ปี	ลาว		เวียดนาม		กัมพูชา	
	การค้า	ดุลการค้า	การค้า	ดุลการค้า	การค้า	ดุลการค้า
2529	818.7	+751.5	119.0	+28.4	--	--
2530	1,197.7	+893.1	186.1	+36.9	0.2	+0.2
2531	1,866.1	+730.3	463.3	+0.1	14.4	+13.4
2532	2,922.8	+350.8	1,591.8	-765.4	3.9	+0.9

แหล่งที่มา : เอกสารกระทรวงพาณิชย์ 2532.

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศมหาอำนาจในช่วงนี้นั้น พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้พยายามแสดงออกว่า ไทยมีนโยบายที่เป็นอิสระ และคำนึงถึงประโยชน์ของชาติ เป็นสำคัญ โดยไม่ยอมสยบต่อแรงกดดันจากมหาอำนาจ ท่าทีที่ปรากฏของนายกรัฐมนตรีมักจะมีลักษณะ "แข็งกร้าว" และ "ยืนหยัด" โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา ซึ่งในช่วงนี้เต็มไปด้วยปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการค้า แม้ว่าไทยจะได้ยอมลดภาษีศุลกากรสินค้าขาเข้าของสหรัฐฯ เช่น ลดภาษีข้าวสาลีจาก 2.30 บาท/กก. เหลือเพียง 1.80 บาท/กก. ลดภาษีแอปเปิ้ลจากร้อยละ 60 เหลือเพียง 30 ก็ตาม แต่สหรัฐฯ เองก็ยังกดดันไทยให้แก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิ เพื่อให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของ สหรัฐอเมริกา โดยต้องรวมคอมพิวเตอร์ซอฟแวร์ และสิทธิบัตรยาด้วย แต่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ไม่เห็นด้วย ต่อมารัฐสภาสหรัฐฯ ได้ผ่านกฎหมายการค้าฉบับครอบจักรวาล (Omnibus Trade Bill) ซึ่งมีมาตรา 301 ที่ให้อำนาจประธานาธิบดีในการตอบโต้ประเทศต่าง ๆ ที่ไม่คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของสหรัฐฯ หรือไม่เปิดตลาดให้สินค้าสหรัฐฯ โดยอาจตัดสิทธิพิเศษทางศุลกากร (GSP) หรือจำกัดโควตาหรือเพิ่มภาษีแก่สินค้าที่ประเทศนี้ส่งมาขายในสหรัฐฯ

นายกรัฐมนตรี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีโอกาสพบปะสนทนากับ ประธานาธิบดี จอร์จ บุช แห่งสหรัฐอเมริกา ที่โตเกียว ในระหว่างงานพิธีพระบรมศพสมเด็จพระจักรพรรดิ ฮิโรฮิโตะ แห่งญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 และผู้นำไทยได้ยื่น Aide-Memoire ให้ผู้นำสหรัฐฯ พิจารณาในการแก้ไขปัญหาระหว่างไทยกับสหรัฐฯ ทางด้านเศรษฐกิจการค้า แต่ดูเหมือนสหรัฐฯ ไม่กระตือรือร้นในการสนองตอบต่อข้อเสนอของไทย

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในช่วงนี้ค่อนข้างราบรื่น บริษัทของญี่ปุ่นจำนวนมากได้มาลงทุนในประเทศไทย ทำให้เศรษฐกิจของไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นยังคงขาดดุลต่อไป เพราะไทยสั่งซื้อสินค้าประเภททุนและเครื่องจักรเข้ามามาก แม้ว่าไทยจะสามารถส่งสินค้าออกไปขายในญี่ปุ่นได้เพิ่มมากขึ้นก็ตาม พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เดินทางไปญี่ปุ่นเพื่อเข้าร่วมในพิธีพระบรมศพของสมเด็จพระจักรพรรดิในเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 และต่อมาในเดือนมิถุนายน 2532 นายทาเกชิตะ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นได้เดินทางมาเยือนไทยเพื่อตอบแทนและกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในช่วงนี้ ยังคงใกล้ชิดกันแต่ไม่สนิทสนมเหมือนในช่วง 8 ปีที่ผ่านมาเพราะทางจีน "ไม่ค่อยพอใจ" นักต่อต้านทางการแก้ไขปัญหากัมพูชาของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการเดินทางมาเยือนไทยของนายฮุนเซน

อย่างไรก็ดี นายหลี่เผิง นายกรัฐมนตรีสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้เดินทางมาเยือนไทยระหว่าง 11-14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2531 นับเป็นการเดินทางเยือนต่างประเทศครั้งแรกในฐานะ นายกรัฐมนตรีจีน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจีนยังคงให้ความสำคัญต่อไทย และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน

ต่อมาในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2532 นายกรัฐมนตรี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เดินทางไปเยือนจีนครั้งแรก และในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ก็เดินทางไปเยือนจีนอีกเป็นครั้งที่ 2 เพื่ออธิบายให้จีนทราบถึงแนวทางของไทยในการแก้ปัญหาการค้าซึ่งจีนก็ "รับฟัง" อย่างอดทน

ในช่วงนี้ นายกรัฐมนตรี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ยังได้เดินทางไปเยือนอินเดีย เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับอินเดีย นับเป็น นายกรัฐมนตรีไทย คนแรกๆ ที่เดินทางไปอินเดีย รัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ ร.ต.ประพาส ลิมปะพันธ์ ได้เดินทางไปเยือนประเทศต่างๆ ในตะวันออกกลาง และแอฟริกา เพื่อคุุณคนงานไทยในตะวันออกกลาง อีกทั้งขยายตลาดการค้าของไทยในตะวันออกกลางและแอฟริกา

นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงท้ายสมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ระหว่าง พ.ศ. 2531 จนถึง พ.ศ. 2536 เน้นเรื่องเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจ และการคลี่คลายของสถานการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาความคิดด้านนโยบายไม่ตรงกัน ระหว่างความแตกต่างในคณะที่ปรึกษา นายกรัฐมนตรีและกระทรวงการต่างประเทศได้ส่งผลให้การดำเนินนโยบายของไทยต่อปัญหาค่าเงินบาทอ่อนข้างสับสนและไม่มีเอกภาพ นอกเหนือจากนโยบายเปลี่ยน "สนามรบไปเป็นสนามการค้า" ของนายกรัฐมนตรี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ แล้ว ผู้นำของฝ่ายทหาร เช่น พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ก็ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านคือ แนวคิด "สุวรรณภูมิ" ซึ่งต้องการให้ไทยเป็นผู้นำในด้านเศรษฐกิจใน "สุวรรณภูมิ" หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพม่าและอินโดจีนทั้งสามประเทศ ความหลากหลายและความสับสนเกี่ยวกับนโยบายของไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีนนี้ ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาเซียนทำให้สมาชิกของอาเซียนกลางแคลงใจไทย

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีประสบการณ์ทางด้านการทำงานในต่างประเทศมาเป็นเวลายาวนาน ตลอดจนเป็นนักการเมือง และนักธุรกิจ จึงมีความเข้าใจในปัญหาอินโดจีน และมีวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้เศรษฐกิจนำการเมือง เข้าไปแก้ปัญหาในอินโดจีน ซึ่งทำให้เกิด

ผลดีกับประเทศไทย เพราะประเทศอินโดจีนเป็นประเทศยากจนยังมีความต้องการพึ่งพาสินค้าจากประเทศไทย ขณะเดียวกันประเทศไทยมีความต้องการสินค้าวัตถุดิบที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ในกลุ่มประเทศอินโดจีนระบบการค้าแบบพึ่งพานั้นย่อมส่งผลให้เศรษฐกิจการส่งออกของประเทศไทยดีขึ้นด้วย

สรุป ในบทนี้ได้อธิบายให้เห็นความเป็นผู้นำของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในการดำเนินบทบาทความเป็นผู้นำของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และความขัดแย้งกับสถาบันทหารและความเป็นผู้นำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในด้านการทูต จากการศึกษาพบว่า

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีความเป็นประชาธิปไตยมาก และมีการแบ่งแยกทหารออกจากการเมืองซึ่งดำเนินนโยบายแบบไม่ยอมผ่อนปรนกับสถาบันทหารแล้ว ยังไม่มีการประสานผลประโยชน์ กับสถาบันทหาร พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จึงขาดสถาบันทหารคำจุนเหลือในสมัย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ความขัดแย้งประเด็นใหญ่ ที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ คือเรื่องวิวาทของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ กับ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง และกรณียึดรถโมบายยูนิตซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง จนกระทั่งถึงกับการที่ทางฝ่ายผู้นำทหารทำทนายให้ นายกรัฐมนตรีปลด ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง ออกจากคณะรัฐมนตรีซึ่งก่อนเดินทางไปเยือนต่างประเทศ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ให้สัมภาษณ์ก่อนไปว่ากลับมาจะมีการปรับปรุณคณะรัฐมนตรีแน่นอน ครั้นเมื่อมีการปรับปรุณคณะรัฐมนตรีปรากฏว่ายังมีชื่อ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง ร่วมเป็นคณะรัฐมนตรีอยู่ด้วย สร้างความไม่พอใจให้กับผู้นำทหารอย่างมาก จนกระทั่ง พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เปลี่ยนคำสั่งอำนาจทางทหารใหม่โดยการเอาพรรคพวกชนชาวไทย เข้าร่วมรัฐบาลและมอบตำแหน่ง รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ผู้นำทางทหารเกรงจะถูกโยกย้ายและสูญเสียอำนาจจึงได้ทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534

สำหรับความเป็นผู้นำของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในด้านการทูตนั้นนับได้ว่ามีความสำเร็จสูงที่สุด เพราะมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายอินโดจีน จากสนามรบให้เป็นสนามการค้า แก้ปัญหาโดยการใช้นโยบายเศรษฐกิจนำการเมืองและการดำเนินการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอินโดจีน พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เน้นเรื่องเศรษฐกิจมากกว่าเรื่องอื่นๆ ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศไทยมีความเจริญเติบโตอย่างก้าวกระโดดทัดเทียมกับอารยะประเทศ